

DEN SVÅRA JÄMSTÄLLDHETEN

(Kolumn ÅU 17.11.94)

Lars Hertzberg

En fråga många ställde sig i samband med senaste vinters presidentval var hur man borde rösta om man ville befordra jämställdheten mellan könen. Vissa ansåg det självklart att man skulle rösta på den kvinnliga kandidaten, andra tyckte att man för jämställdhetens skull borde strunta i kandidaternas kön. Båda ståndpunkterna kan motiveras: å ena sidan kan man tänka, att det bästa sättet att uppnå ett 'könsblint' system är att själv fungera könsblint: man bör i varje situation välja den mest kompetenta kandidaten och bortse från allt annat. Å andra sidan kan man anse att man på det sättet bevarar männens dominans, eftersom de kompetenta männen alltid är flera: de har haft flera tillfällen än kvinnor att samla politiska meriter.

Diskussionen har paralleller med en debatt som förts i U.S.A. om relationerna mellan vita och svarta. Under 1970-talet föddes idén om 'omvänd diskriminering': många ansåg att det enda sättet att upphäva den historiska obalansen mellan raserna var att ge svarta ett visst företräde till studieplatser och offentliga tjänster. Planen medförde en politisk reaktion bland vita som kände sig förbigångna och inte förstod varför de skulle betala för tidigare generationers orättvisor.

När det i vår tid har blivit vanligt att i olika sammanhang framhäva kvinnor i nuet eller i det förgångna kan det bli svårt att låta bli att ställa frågan: blev hon orättvist förbigången då bara för att hon var kvinna, eller är det så att hon framhävs nu - bara för att hon är kvinna?

I vilken utsträckning behandlar vi män och kvinnor olika *därför att* de är män respektive kvinnor, och i vilken utsträckning ger våra beslut ojämlika utslag helt enkelt *därför att* vi lever i en ojämlik värld? Den frågan har knappast ett entydigt svar. Och det betyder att vi i grund och botten inte ens kan göra oss en föreställning om, hur en jämlik värld skulle se ut. Men detta är ingen ursäkt för kvinnoförakt och kvinnoförtryck.

*

Relationerna mellan könen kan givetvis inte jämföras med relationerna mellan raser. Den

ena rasen kan existera utan den andra, detta gäller inte könen (åtminstone så länge vissa extrema feminister inte fått det som de vill, och fortplantningen sköts på konstgjord väg - vilket kanske skulle betyda att kvinnans dagar vore räknade i vissa kulturer). Men framför allt: relationerna mellan könen är inte symmetriska som relationerna mellan raser. Det hade varit tänkbart att vita och svarta haft ombytta roller, men det är svårt eller omöjligt att föreställa sig rollerna ombytta mellan män och kvinnor.

Asymmetrierna visar sig redan i de sätt på vilka gränserna mellan könen kan överskridas. En kvinna i manskläder kan vara charmerande, män i kvinnokläder är antingen komiska eller perversa. När det gäller hårväxt är situationen den omvända: en man kan både ha och sakna hår och skägg, däremot bör en kvinna helst ha hår och vara utan skägg.

Det brukar sägas att män attraheras av kvinnors yttre, medan kvinnor attraheras av männens inre. 'Hos männen flyger kärleken in genom ögonen, hos kvinnan genom öronen' säger ett ryskt ordspråk. Även om man försökt fånga in en viktig asymmetri här, är formuleringen vilseledande. Problemet är att 'det yttre' och 'det inre' inte är åtskilda från varandra, och våra upplevelser av dem är inte oberoende av varandra. (Ingen normal människa förälskar sig i en vacker skyltdocka.) Det vore riktigare att säga att männen i högre grad låter det yttre bestämma bilden av det inre, medan kvinnan låter det inre bestämma bilden av det yttre.

Männen har betraktat kvinnornas upptagenhet av kläder, frisyr och kosmetik och beskyllt dem för ytlighet. Men i själva verket är det mannens ytlighet som speglas i kvinnans inriktning på sitt yttre, liksom mannens ovårdade yttre är en spegelbild av kvinnans större djup.

Här kanske man vill invända att vi måste skilja åt natur och kultur. Hur könsrollerna är utformade i vår kultur säger ingenting om de biologiska skillnaderna mellan könen. Allt som är kultur kan förändras. (På engelska har man skilt mellan 'sex' och 'gender' - kön och genus - för att uttrycka skillnaden mellan de här aspekterna.) Mitt svar är att föreställningarna om vad som är naturgivet och vad som är kulturbestämt i människans liv är mer eller mindre spekulativa. Vad det innebär att vara människa kan bara visa sig i en kultur. Distinktionen är fiktiv på samma sätt som gränsen mellan det inre och det yttre.

*

Asymmetrin mellan könen är också tragisk. Ett av de mest gåtfulla dragen i

mänsklighetens liv är det kvinnoförakt som är ett nära nog universellt drag i mänskliga kulturer (man frestas nästan spekulera om en misogynistisk gen - både hos män och kvinnor). Kvinnans lott är att bli plågad, åsidosatt, hon får bära de största bördorna och får samtidigt finna sig i att betraktas som överflödig, att inte bli tagen på allvar eller att fördömas som fresterska. Och inte sällan delar hon själv denna uppfattning. Hos oss, i vår tid, är föraktet mera subtilt: vi tar inte livet av nyfödda flickor, tvingar inte in flickors fötter i för små skor eller könsstympar dem, och bränner inte äldre kvinnor på bål. Däremot visar vi genom vårt förhållningssätt att det inte är lika viktigt att lyssna på kvinnor som på män. Kvinnor kan man tillåta sig att avbryta. Det kvinnor har att säga är antingen mindre intressant, eller mindre tillförlitligt. (När Anita Hill 1991 förhöordes i amerikanska senaten om de sexuella trakasserier hon blivit utsatt för av Clarence Thomas, och man hade blivit övertygad om att hon inte medvetet ljög, så grep man till förklaringen att hon hade inbillat sig alltsammans. Det var ingen som framkastade tanken att Thomas kanske inbillade sig att ingenting hade hänt.)

För egen del har jag ofta tyckt att det kvinnor har att säga har varit särskilt värt att lyssna till. Jag vill inte påstå att kvinnor i och för sig är klokare: det vore omvänd sexism. Kanske råkar jag ha haft att göra med ovanligt intelligenta och rakryggade kvinnor. En mera allmängiltig förklaring vore, att män oftare har en position att försvara, och att lockelsen att vara oärlig och oförstående därför är överväldigande ('Men just don't get it' som amerikanska feminister säger). Också män som står utanför maktens palats identifierar sig med de mäktigas kultur.

Senaste vinter hörde jag en paneldiskussion i radion om valkampanjer. Någon forskare hade kommit fram till, att den faktor som mest inverkar på valresultatet är om en kandidat verkar trovärdig. Den som kunde lösa trovärdighetens hemlighet kunde alltså vara säker på framgång. Någon i publiken - givetvis en kvinna - bad om ordet och framkastade tanken att hemligheten består i att *vara* trovärdig. Det intressanta i sammanhanget var expertpanelens reaktion, eller rättare sagt dess uteblivna reaktion. Kvinnan kunde lika ha talat kinesiska. För dessa manliga politikexperter var idén att en politiker skulle kunna vara trovärdig fullständigt främmande och kanske en aning skrämmande.